

IANUA INVIDA

tu sola humanos numquam miserata dolores
respondes tacitis mutua cardinibus

(Προπέρτ. I 16,25 - 26)

“Όσοι ασχολήθηκαν με την έρμηνεία τών στίχων αὐτῶν τοῦ Προπέρτιου ἐνίωσαν τὴν ἀνάγκη νὰ δικαιολογήσουν τὴ χρήση τοῦ ἐπιθέτου *mutua*. Παλιότερα ὁ P. Burman († 1778)¹, ἀκολουθώντας τὴ γραφὴ *carminibus*² (ἀντὶ *cardinibus*), εἶχε γράψει *nuntia* (ἀγγέλλουσα...), ἀλλὰ, ὅσο ξέρω, δὲν τὸν ἀκολούθησαν οἱ μεταγενέστεροι ἐκδότες, κρίνοντας προφανῶς ὅτι οἱ λέξεις *nuntia carminibus* δὲ βελτιώνουν τὸ νόημα³. Οἱ μεταγενέστεροι ὑπομνηματιστὲς δέχτηκαν τὸ *mutua* σὰν ἐπιρρηματικὸ προσδιορισμὸ τοῦ *respondes* σὲ αἰτιατικὴ πλῆθυντικῶς⁴, ὅπως στὸ στίχο *alter in alterius mutua flere sinu* (I 5,30). ‘Ο P. J. Enk⁵ φέρνει σὰν παράλληλη ἐπιρρηματικὴ χρῆση τὸ *mutue*

1. Ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου τοῦ P. Burman ἀπὸ τὸν Laurent. Santen (Traiecti ad Rhen. 1780) βλ. G. R. Smyth, *Thesaurus criticus ad Sexti Propertii textum*, Lugduni Batav. 1970, σ. 20 καὶ 179.

2. Τὴ γραφὴ αὐτὴ δίνουν οἱ κώδικες *Leidensis Voss. Lat. 38* (= A, ca. 1.300) καὶ *Parisinus Lat. 7989* (≠ P, a. 1423) : καὶ στὰ χφφ. αὐτὰ ἔχει γίνε διόρθωσὴ σὲ *cardinibus*.

3. ‘Ο Christ. Theoph. Kvinoel ἐκδίδει *mutua cardinibus*, ἀλλὰ στὰ σχόλιά του (S. Aurelii Propertii Carmina, tom. secundus, Lipsiae 1805, σ. 109) σημειώνει : Si cui carminibus arrideat, *nunquam* necessaria repetitione supplendum erit, ut ianuae exprobrat, eam post cantus suos finitos ac tacentes nunquam respondere *mutuam*, nisi forte pro *mutua* legi posset *nuntia carminibus*, an ad dominae aures pervenerint preces querelae meae, et carmina ad eius fores cantata. “Όμως (α) καὶ πολὺ δύσκολο φαίνεται νὰ ξανασυμπληρώσουμε στὸ στίχο 26 τὸ *nunquam* πού θὰ χρειαζόταν, καὶ (β) τὸ νόημα δὲ θὰ ταίριαζε μὲ τὸ παράπονο τοῦ ἀποκλεισμένου.

4. J. P. Postgate, *Select Elegies of Propertius*, London 1881 (1962 = 1884). -H. E. Butler, *S. Propertii Opera omnia, with a commentary*, London 1905. Κατὰ τὴν ἔκδοσίν του (ad loc.) «*mutua* serves merely to emphasize *respondes*». - H. E. Butler - E. A. Barber, *The Elegies of Propertius*, ed. with an *Introd. and Commentary*, Oxford 1933 (Hildesheim - N. York 1969).

5. P. J. Enk, *S. Propertii Elegiarum liber I (Monobiblos)*, Lugduni Batav. 1946.

respondisse τοῦ Κικέρωνα¹, ὁ Shackleton Bailey ἀναφέρει μερικὰ ἀκόμη παραδείγματα² καὶ τέλος ὁ W. A. Camps παρατηρεῖ ὅτι ἡ χρῆση τοῦ *mutua* στὸ στίχο εἶναι σχεδὸν περιττὴ, παραβάλλοντάς την μὲ τὴ χρῆση τῆς σὲ στίχο τοῦ Ὁβιδίου (Μετ. I,655) *nec mutua nostris dicta refers*³.

Ἐξετάζοντας ὁμοῦς τὴ χρῆση τοῦ *mutua*⁴ καὶ στὰ «παράλληλα» ποὺ δίνουν οἱ ὑπομνηματιστὲς ποὺ ἀναφέραμε καὶ σὲ ἄλλα χωρία ποιητῶν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, διαπιστώνουμε εὐκόλα πὼς στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες ἡ χρῆση τοῦ ἐπιθέτου δὲν εἶναι «σχεδὸν περιττὴ» ἀλλὰ ἀπαραίτητη, ἀκόμη καὶ στὸ στίχο τῶν Μεταμορφώσεων ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ Camps : σὲ ἄλλα δηλαδὴ ἀπὸ τὰ παραδείγματα τὸ ἐπίθετο *mutuus* εἶναι ἐπιθετικὸς - κτηγορηματικὸς προσδιορισμὸς καὶ σὲ ἄλλα χρησιμοποιεῖται ἐπιρρηματικά.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ χωρίο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, ἡ φράση *respondes tacitis ...cardinibus* δίνει ἓνα πολὺ εὐστοχο ὀξύμωρο («μοῦ ἀποκρίνεσαι... μὲ τὴ σιωπῇ σου»), ἄσχετο βέβαια μὲ τὴ λέξη *mutua*. Ἄν προσέξουμε καλύτερα, διαπιστώνουμε πὼς ἡ λέξη αὐτὴ δὲν ἔχει θέση στὸ στίχο : γιὰ τὸ ἐπίθετο *mutuus* ἐκφράζει ἀμοιβαιότητα, ἀλληλοπάθεια καὶ ἀντιστοιχία μὲ κάτι ποὺ ἀναφέρεται ἢ ἐννοεῖται στὴ φράση, καὶ στὴν περίπτωσή μας αὐτὸ ἀποκλείεται :

Ἔως τώρα ὁ ἀποκλεισμένος ἐραστὴς μόνον παράπονα ἔχει ἐκφράσει γιὰ τὴ «σιωπῇ» τῆς πόρτας (*taces* στ. 18) καὶ τὴν ἀρνητικὴ τῆς στάση : δὲν ξεκλειδώνει νὰ τὸν δεχτεῖ μέσα, δὲ μεταφέρει τὰ «κρυφοπαρακάλια» του, δὲ δείχνει ποτὲ συμπόνια στοὺς ἀνθρώπινους καημοὺς. Μόνον στὸ τέλος τοῦ παρακλαυσίθουρου (στ. 36 - 44) τῆς θυμίζει τὰ καλὰ ποὺ τῆς ἔκανε (*munera*). Δὲ μπορεῖ ἐπομένως νὰ εὐσταθεῖ ἡ παρατήρηση τοῦ Enk στὸ στίχο 26 τῆς Ἐλεγείας *Ianua igitur omnibus muneribus et blanditiis supplicis mutue respondet... tacendo*. Σχετικὰ μὲ τὸ χωρίο τοῦ Κικέρωνα⁵ ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ Enk,

1. βλ. παρακ. σημ. 5.

2. D. R. Shackleton Bailey, *Propertiana*, Cambridge 1956 (Amsterdam 1967). Στὴ σελ. 277 σημειώνει *mutua* «Answering» καὶ παραπέμπει στὰ χωρία Cat. 50,6 *reddens mutua par iocum atque vinum*, Ov. Met. I, 655 *retices nec mutua nostris dicta refers*, Aus. Epist. 31,16 (21,18 Teubn.) *salvere iussum mox reposce mutuum*, Symm. Epist. 8, 50 *iamdudum datis ad te litteris mutua scripta non merui*, ibid. 9, 15,1 *mutuum de te posco responsum*.

3. W.A. Camps, *Propertius Elegies*, Book I, Cambridge 1961 (1967), (ad loc.) : «For the almost superfluous use of *mutua* cf. Ov. Met. 1,655...» (βλ. σημ. 7).

4. Τὸ ἐπίθετο *mutuus* στὴν ἐρωτικὴ ποίηση χρησιμοποιεῖται κυρίως προκειμένου νὰ ἐκφρασθεῖ ἡ ἀμοιβαιότητα αἰσθημάτων καὶ ἡ στενότητα τῶν ἐρωτικῶν δεσμῶν : *mutuus amor* (Τιβ. 1,2,63. 6,76. 4,5,7. [πβ. *mutua Venus* 1,6,14], Ὁρατ. *carm.* 2,12,15 - 6, Epod. 15,10), *mutua cura* (Τιβ. 3,1,19 πβ. Ὁβ. Met. 7,800 *Fast.* 2,64. 730), *mutua vincla* (Τιβ. 4,6,8), *m. gaudia* (Ὁβ. Am. 2,3,2 3,6,87 - 8), *Veneris certamina* (Ὁβ. Am. 2,10,29), *mutuis animis amant amantur* (Κάτ. 45,20).

5. ad Famil. 5,2,4 *Quae cum omnia collegeris, tum ipse velim iudices satisne videatur his omnibus rebus (= beneficiis) tuus adventus, cum proxime Romam ve-*

για να στηρίξει την άποψη ότι το *mutua* χρησιμοποιείται εδώ επίρρηματικά, πρέπει να παρατηρηθεί ότι στο *mutue respondisse* υπάρχει το συμπλήρωμα *his omnibus rebus*, το *respondisse* έχει την έννοια του ἀ ν τ α π ο κ ρ ί ν ο μ α ι, όχι του ἀ π ο κ ρ ί ν ο μ α ι που ταιριάζει στο στίχο του Προπέρτιου, και το *mutue* είναι ένας απαραίτητος προσδιορισμός στο ρήμα, ενώ το *mutua* του στίχου μας εξακολουθεί να μένει μετέωρο.

Ἡ λέξη που χρησιμοποιήσε ο Προπέρτιος φαίνεται πώς είναι το επίθετο *invidā*.

Παλαιογραφικά μιὰ παρανάγνωση του τύπου *invida* - *mutua* είναι από τις πιὸ χαρακτηριστικές περιπτώσεις¹.

Ἄσπον ἀφορᾶ το νόημα, ἡ λέξη *invida* δίνει ἕνα χαρακτηρισμὸ στὴν προσωποποιημένη *ianua*², ὁ ὁποῖος ταιριάζει πολὺ καλὰ στὴν ὅλη ἀτμόσφαιρα τοῦ παρακλαυσίθουρου : Παραπονιέται ἢ πόρτα γιὰ τὴν κυρὰ τῆς πού μὲ τὴ διαγω-

nisti, *mutue respondisse* (ἀφοῦ τὰ ἀναλογισθεῖς ὅλα αὐτά, τότε θάθελα νὰ κρίνεις ὁ ἴδιος ἀν ὁ ἐρχομὸς σου στὴ Ρώμη - και ἡ συμπεριφορὰ σου - ἔχει χαρακτῆρα ἀ μ ο ι β α ἰ ὁ τ ῆ τ α ς ἀπέναντι σὲ ὅλα αὐτὰ πού ἔχω κάνει γιὰ σένα)· πβ. ad Famil. 5,7,2 *quibus (officiis) si quando non mutue respondetur*.

1. Ἡ ἀλλοίωση ξεκινᾶ συχνὰ ἀπὸ παρανάγνωση στοῦ πρώτου γράμμα ἢ τὴν πρώτη πλοκὴ τῶν γραμμάτων, και ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὁ ἀντιγραφῆς «διάβασε» τὴ λέξη, (βιαστικά συχνὰ γιὰ νὰ προχωρᾶει), τὴν ἀντιγράφει ὅπως τὴν ἀκατάλαβε). Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι στὰ χφφ. τὰ γράμματα εἶναι πολλές φορές ἐνωμένα, τὸ *i* δὲν ἔχει τὴ χαρακτηριστικὴ στιγμή σημειωμένη ἐπάνω του, τὸ *v* γράφεται πάντα *u* κι ἔτσι ἕνα σύμπλεγμα *inu/mu* μπορεῖ νὰ δώσει *inu*, *mu*, *iuu*, *uni*, *nun*. Μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὶς *Partitiones oratoriae* τοῦ Κικέρωνα : *imitatione - mutatione* (16,8), *minuendi - inueniendi* (22,7), *iucunda - uitanda* (95,10) : (βλ. «ΔΩΔΩΝΗ» Ζ', 1978, σ. 189, 191, 192) καὶ ἀκόμα *inutilis - mutuut* (135, 4 στοῦ χφ. *Vaticanus Lat.* 2885) *in or(ation)ibus - moribus* (12,2) στὰ χφφ. *Arundelianus* 353 καὶ *Vindobonensis* 3191 (τώρα στοῦ Trento). Γιὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν *d - t* θὰ ἔφταναν μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τοὺς *Fasti* τοῦ Ὁβιδίου (ἐκδ. Fr. Bömer) : *condita - candida* (I, 186) *mundaque - multaue* (4, 108) *idque - atque* (3,377) *tumdum* (4,779) *dum - tum* (6,573) (και ἀπὸ τὶς *Partiriones* 46,6 *motum - modum* P). Δὲν εἶναι ἄσχετη και ἡ συχνὴ ἐναλλαγὴ τῶν μετοχῶν και γερουνδιακῶν, ὅπως *nocentes - ntis - nocendis* (*Fast.* 2,37), *amata - amanda* (2,182), *nascenti - nascendi* (4,26) κτλ.

2. Ἡ *ianua clausa* στὴν ἐρωτικὴ ποίηση εἶναι ἕνας κοινὸς τόπος - προϋπόθεση τοῦ παρακλαυσίθουρου. Ὁ ἀποκλεισμένος ἐραστὴς (*exclusus amator*)*, ὅταν ἀπευθύνεται σ' αὐτήν, τὴ βλέπει ὡς πρόσωπο μὲ θέληση, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαρτᾶται ἡ προσπέλασή του στὴν ἀγαπημένη του. Θέλει νὰ τᾶχει καλὰ μαζί της, τῆς πηγαίνει δῶρα (Προπ. I.6136), τῆς μιλάει τρυφερὰ (Πλαῦτ., *Curculio* 147 - 155), καὶ ὅταν αὐτὴ μένει ἀμπαρωμένη, ἀρχίζει νὰ τὴν παρακαλεῖ, τῆς θυμίζει παλιές του εὐεργεσίες (Προπ. ὁ. π.), ἢ τὰ βάζει μαζί της και τὴν κακολογεῖ (Τιβ. 1,2,11· πβ. τὸ παράπονο τῆς πόρτας στοῦ Κάτουλλο 67,13/14 :

Qui quacumque aliquid reperitur non bene factum,

ad me omnes clamant : ianua, culpa tuast.),

τὴν χτυπᾶει ἢ ἀκόμα και τὴν καταριέται (Τιβουλ. 1,2,7 - 8).

* σ χ ε τ ι κ ᾶ : Frank O. Copley, *Exclusus amator. A study in Latin love poetry.* (Amer. Philol. Assoc. Monogr. 17) 1955, και G. Luck, *Gnomon*, 29, 1957, 338 - 342).

γή της έγινε αιτία να διασύρεται αυτή (ianua) και να άκουει ένα σωρό παρά-
 πονα και κακολογίες από τον άτυχο έραστή που ξενυχτάει στην παγωνιά κλει-
 σμένος έξω. Τα λόγια του άποκλεισμένου («carmina»=παρακλαυσίθυρο, στ.
 17 - 44) τὰ έπαναλαμβάνει αυτή όπως τὰ άκουσε χαρακτηρίζοντάς τα arguta
 ...carmina blanditia (16 : επιδέξια τραγούδια με γαλιφιές¹) και (48) fletus
 (κλαψουρίσματα=querela, 39²), πού, μαζί με τὰ vitia τής κυράς της (47) τή
 διασύρουν : differor invidia (48).

‘Ο ίδιος ο άποκλεισμένος χρησιμοποιεί φράσεις για τή ianua, πού δέν
 είναι καθόλου κολακευτικές. ‘Αρχίζει άμέσως με ένα βαρύ χαρακτηρισμό :
 Ianua vel domina penitus crudelior ipsa... (στ. 17 : πιό σκληρή κι από τήν
 κυρά σου τήν ίδια μέσα, γιατί σιωπάς κλειδαμπαρωμένη;). Παρχκάτω (33 -
 34) φοβάται πώς ή άγαπημένη του βρίσκεται στην άγκαλιά ενός άλλου, ένω
 τὰ λόγια τὰ δικά του τὰ σκορπάει ο άνεμος : «‘Ομως έσύ είσαι ή μοναδική,
 ή πιό μεγάλη αιτία του καημού μου» (35). Και στή συνέχεια αναφέρει πόσες
 φορές τής φέρθηκε καλά : «δὲ σὲ πρόσβαλα ποτέ με έκφράσεις άπρεπες (37)
 έπλασα για σένα τραγούδια σὲ καινούργιους στίχους (41), άποτύπωσα φιλιὰ
 στὰ σκαλοπάτια σου (42)³ και σου έδωσα κρυφὰ δῶρα πού σου είχα τάζει (44),
 άπιστη - p e r f i d a !»⁴.

Σ’ αυτό τὸ χῶρο τῶν παραπόνων άνήκει και τὸ invidia πού μάς ενδιαφέρει :
 «Μὲ λυποῦνται πού πλαγιαζῶ ἐδῶ ἔξω τό μεσονύχτι, ή ξαστεριά κι ή κρύα αὔ-
 ρα στῆς αὐγῆς τῆν παγωνιά : μόνη ἐσύ πού δὲ συμπόνεσες ποτέ σου τοὺς άν-
 θρώπινους καημούς, μοῦ ἀποκρίνεται... με τῆ σιωπῆ σου, ζηλόφθονη - invidia !»

‘Οτι τὸ invidia προσδιοριρίζει προσωποποιημένα πράγματα φαίνεται
 από άνάλογες χρήσεις του :

invidia vestis eras, quae tam bona crura tegebas

quoque magis spectes, invidia vestis eras (‘Οβ. Am. 3, 2, 27-8)

invide...paries, quid amantibus obstas? (‘Οβ. Met. 4, 73)

Και στις δυὸ περιπτώσεις (vestis, paries) έχουμε προσφώνηση σὲ ἄψυχο προ-
 σωποποιημένο πού ἔμποδίζει ἔρωτευμένους νὰ δοῦν ἢ νὰ πλησιάσουν τὸ άντι-
 κείμενο τῆς ἀγάπης τους. Τὸν ίδιο ἀκριβῶς ρόλο φαίνεται πὼς παίζει και στὸ
 στίχο του Προπέρτιου ή ianua invidia.

1. μεταφραστική ὑπαλλαγή ἐπιθέτου.

2. χαρακτηρισμὸς τῶν λόγων του ἀπὸ τὸν ίδιο τὸν ἀποκλεισμένο.

3. πβ. ... et foribus miser oscula figit (Λουκρ. 4, 1179).

4. ‘Απὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα τῆς κλειστῆς πόρτας εἶναι : ante fores iace-
 at, «c r u d e l i s ianua» dicat (‘Οβ. Ars am. 3, 581)· πβ. vos quoque, c r u d e l e s, r i-
 gido cum limine postes... valete (‘Οβ. Am. 1, 6, 73), d u r a q u e c o n s e r v a e l i g n a, v a-
 lete, fores (‘Οβ. Am. 1, 6, 73 - 4)· πβ. s u r d a s i t o r a n t i t u a i a n u a (‘Οβ. Am. 1, 8,
 77 1, 6, 54), postisque s u p e r b o s (Λουκρ. 4, 1178), d i f f i c i l e m f o r e m (‘Οβ.
 Am. 1, 6, 2), d u r a e f o r e s (Τιβ. I, 1, 56. ‘Οβ. Am. 2, 1, 22), a s p e r a e f o r e s (‘Οράτ.
 Carm. 3, 10, 2), s a e v a e f o r e s (‘Οβ. Am. 1, 4, 62), και βέβαια (ianua) p e r f i d a
 (Προπ. I, 16, 43 πβ. puella perfida Τιβ. I, 8, 63) και, όπως φαίνεται, ianua invidia.